MAGYAR NYELV

119. ÉVF. 2023. ŐSZ 3. SZÁM

Anonymus Gesta Hungaroruma mint nyelvtörténeti forrás*

1. Bevezető gondolatok. 2021. november 15-én, születésének 100., halálának 10. évfordulója alkalmából a Magyar Tudományos Akadémia I. Osztálya és a Magyar Nyelvtudományi Társaság emlékkonferenciát rendezett Benkő Loránd tiszteletére. Ezen az ünnepi eseményen Benkő Lorándról, az Anonymus-kutatóról HOFFMANN ISTVÁN tartott előadást, amely aztán – a konferencia teljes anyagával együtt – a Magyar Nyelv 2022. évi első számában nyomtatásban is megjelent (HOFFMANN 2022).

Írásom vezérfonalát – a szimbolikus összefonódásai miatt – ez a tanulmány adja. Aligha kérdéses, hogy az Anonymus-kutatás egyik meghatározó alakja a magyar nyelvtörténetben Benkő Loránd volt. És az is nyilvánvaló, hogy Hoffmann István – a sok kiváló és általa is nagyra tartott nyelvtörténész, névkutató közül – legközvetlenebb szellemi elődjének és a magyar nyelvtörténeti, névtörténeti kutatásokban a legfőbb vonatkozási pontnak Benkő Lorándot tekinti. Így jelenik meg tehát a mostani előadásomban ez a klasszikus hármas: Anonymus (aki a szó korabeli felfogásában méltán tekinthető az első magyarországi tudósok egyikének), Benkő Loránd (aki „letűnt korok titkainak feltárásában […] nagyszerű társra talál" P mester személyében; vö. HOFFMANN 2022: 29) és ünnepeltünk, Hoffmann István (aki pedig az említett előadásában tárja fel Benkő Lorándnak az ismeretlen Árpád-kori mesterhez fűződő vonzódása rétegeit).

2. Anonymus gesztájának általános forrásértéke. Anonymus Gesta Hungaroruma műfaját tekintve geszta, de jobban belegondolva akár azt is mondhatjuk, hogy az első magyarországi regény. Latin nyelven készült, történelmi tárgyú munka, amely a magyar honfoglalás történetét igyekszik – jó háromszáz év távlatából – megírni. Forrása ehhez nyilvánvalóan nem lehetett más, mint a szerző saját korának nemzetségi hagyományai, az általa ismert vidékek helynévanyaga és legfőképpen a saját fantáziája (lásd ehhez BENKŐ 1998, 2003 számos helyén). Ezeket persze kiegészíthették más ismeretek: például birtokviszonyokról,

* A Magyar Nyelvtudományi Társaság 2023. június 28-i, Hoffmann Istvánt 70. születésnapja alkalmából köszöntő felolvasó ülésén elhangzott előadás írott változata. A tanulmány az MTA–DE Magyar Nyelv- és Névtörténeti Kutatócsoport keretében készült.

Magyar Nyelv 119. 2023: 257–270. DOI: https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2023.3.257

személy- és helynevekről régi oklevelek tanulmányozásából is tájékozódhatott a gesztaíró, amelyek aztán a geszta szövegének nyelvi megformálásában (pl. a hitelesítést szolgáló archaizáló technikában) is lépten-nyomon visszaköszönnek (a székesfehérvári keresztesek javainak megerősítő oklevelét például bizonyosan ismerhette P mester, erről több olyan személynévi szórványa is tanúskodik, amelyek az oklevél helyneveire mennek vissza; vö. BENKŐ 2003: 34–35).

Adott tehát egy regényes műfaj a 13. század elejéről (ami ráadásul a század második feléből való másolatban maradt ránk), a szerző által felhasznált többféle hitelű és forrásértékű ismeretanyag, illetve az a törekvés az összes velejárójával, hogy művét a magyar honfoglalás hiteles történeteként állítsa be és fogadtassa el olvasóival. Mi az, amit egy ilyen jellemzőkkel bíró nyelvemlék a magyar nyelvtörténet számára adhat? Erről lesz szó a következőkben. A munka történeti forrásértékét nem érintem, mert ez a történettudomány szakembereire tartozik (és ehhez lásd ZSOLDOS ATTILA írását e kötetben; ZSOLDOS 2023).

Mielőtt a geszta konkrét értékelésére rátérnék, egy fontos, a kutatói attitűdöt és a vizsgálati lehetőségeket megvilágító körülményt szeretnék ezzel összefüggésben előzetesen kiemelni. A történelmi megismerés lehetőségeiről szól, de általában mindenféle történeti tárgyú vizsgálatra, így a nyelvtörténeti célúra is érvényesnek tekinthetjük.

„Van a történelmi megismerésnek egy korlátja, amit tudomásul kell venni." – mondta Zsoldos Attila egy interjúban,[1] a természeti környezet metaforáját használva ennek szemléletes érzékeltetésére. „Sétálunk a réten és amit látunk, virágokat, köveket, alatta bogarakat, nemcsak nézegethetjük, hanem meg is vizsgálhatjuk. Aztán elérünk egy korlátig, amelyen már nem tudunk átmászni, de átlátunk felette, mögötte folytatódik a rét, és ha ott is látunk hasonló dolgokat, akkor joggal feltételezzük, hogy olyasfélék és úgy működnek, mint a mi rétünkön, de megtapasztalni már nem tudjuk. Ezt a helyzetet kezelhetjük úgy, mint amikor ismert forrásainkra alapozunk feltételezéseket. Aztán, ahogy a távolba pillantunk, látjuk, hogy a rét a távoli dombig folytatódik, de arról, hogy a domb túloldalán mi van és az milyen, már fogalmunk sincs, és ezt tudomásul kell vennünk." Azt, hogy a megismerhetőség e három szintjét Anonymus gesztájának nyelvtörténeti értékelésekor is szem előtt kell tartanunk, rövidesen látni fogjuk.

3. Szempontok a geszta nyelvtörténeti értékeléséhez. A Gesta Hungarorum nyelvtörténeti forrásértékének megvilágításához a 32. fejezet szövegét választottam kiindulópontként (hasonmás közlése és fordítása: PAIS 1975, a fordítás a 106. oldalon található; a betűhű átirata pedig: SRH. 1: 72–73). E rövid szövegdarab magyar nyelvi szórványanyagán keresztül mutatom be a forrás vizsgálati lehetőségeit, kitérve az ezek alapján várható eredmények természetére és a vizsgálatok esetleges korlátjaira is. Az e fejezetben előforduló 26 szórvány majd mindegyike előhoz valamilyen, a nyelvtörténet számára tanulságos kérdést. Az alábbiakban az adott szöveghely magyar fordítását közlöm, mégpedig olyan

[1] Mi van a magyar őstörténeti domb túloldalán? Interjú Zsoldos Attila történésszel (Népszava, 2023. március 12., az interjút készítette: Kenessei András).

módon, hogy a latin anyaszöveg magyar nyelvű névadatait zárójelben betűhíven is megadom. A szórványokat – PAIS DEZSŐtől e tekintetben eltérve – a magyar fordításban is dőlten szedem.

32. cap. *Örsúr (vrsuur)* vára és az *Eger (egur)* vize
Azután *Árpád (arpad)* vezér és nemesei innen felkerekedve a *Nyárád (naragy)* vizéig vonultak, s tábort ütöttek a patakok mellett attól a helytől kezdve, melyet most *Kács*-nak *(casu)* mondanak. Árpád [a latin szövegben névmással] itt nagy földet adott *Ócsádnak (ousadunec),* Örsúr *(ursuur)* apjának. *Örsúr (ursuur),* a fiú aztán ott, annak a folyónak a forrásánál várat épített, amelyet most *Örsúr várá*-nak *(castrum ursuur)* hívnak. *Árpád (arpad)* vezér és övéi innen továbbmenve eljutottak az *Eger (egur)* vizéig. Kunyhókat készítve több napig ott maradtak, s azt a hegyet, amelyen a vezér számára leveles színt vertek, *Színhalom*-nak *(zenuholmu)* nevezték el. Táboruk az *Ostoros (ystoros)* pataktól egészen *Poroszló (purozlou)* váráig húzódott. Azután útjukat folytatva elérték a *Zagyva (zogea)* folyót; ennek a folyónak a partján tábort ütöttek a *Tiszá*-tól *(thyscia)* egészen a *Mátra*-erdőig *(matra),* s meghódították annak a földnek minden lakóját a *Körös*-től *(grisio)* a *Zagyva (zogeua)* folyóig meg a *Szepes*-erdőig *(zepus)*. Akkor *Árpád (arpad)* vezér nagy földet adott *Ednek (edunec)* és *Edöménnek (edumernec)* a *Mátra*-erdőben *(matra),* ahol az unokájuk, *Pata (pota),* később várat épített. Az ő sarjadékukból származott hosszú idő után *Sámuel (samuel)* király is, akit kegyességéért *Abá*-nak *(oba)* hívtak.

3.1. Helyesírás-történet. Minthogy a legközvetlenebbül és leginkább kézenfekvő módon – az írott szöveg jellegéből adódóan – a geszta helyesírása tanulmányozható, első szinten a helyesírás-történet szempontjából érdemes a forrásértékét körüljárnunk.

Azt például, hogy az *u* (~ *v*) betűnek (és a vele alkotott betűkapcsolatoknak) többféle hangértéke volt Anonymus gesztájában, ez a kis szövegrészlet is szemléletesen jelzi.

1. táblázat
Az *u* és *v* betű jelölési értéke a geszta 32. fejezetében

	u	***uu***	***ou***	***v***
[ü]	*zen**u**holmu* *ed**u**nec*			
[u]	*cas**u*** *ousad**u**nec* *zenuholm**u*** *sam**u**el*			
[ü ~ ö]	*eg**u**r* ***u**rsuur* *zep**u**s* *ed**u**mernec*			***v**rsuur*

[u ~ o]	*p**u**rozlou*			
[ú]		*urs**uu**r*		
[o͡u]			***ou**sadunec* *purozl**ou***	
[v]	*zoge**u**a*			

Jelölhetett egyrészt rövid [ü] és [u] hangot, rendszerint tővéghangzói pozícióban (pl. [ü]: *zen**u**holmu, ed**u**nec,* [u]: *cas**u**, ousad**u**nec, zenuholm**u***), de nem kizárólagosan (lásd a jövevényszemélynév *sam**u**el* példáját erre); más esetekben az *u* jelnek az [ü] és [u] mellett a nyíltabb [ö] és [o] hangértéke is feltehető (pl. [ü] ~ [ö]: *eg**u**r, **u**rsuur, zep**u**s, ed**u**mernec;* illetve *p**u**rozlou*); végül [v]-t jelöl az *u* a *zoge**u**a* névadatban. Az *u* betűjel digráf, kettősbetű elemeként is előfordul: az *uu* jel mögött [ú] hangértékkel az *urs**uu**r* példájában, az *ou* betűkapcsolatban pedig az [o͡u] diftongus jelölésében az ***ou**sadunec, purozl**ou*** említésében. A *v* betűvel ebben a szövegrészletben csak egy ízben találkozunk, akkor is az *u*-val alternánsként fordul elő az [ü] vagy [ö] jeleként: ***v**rsuur.* Az *ursuur* ~ *vrsuur* esete egyébként azt is jelzi, hogy az *u* és a *v* betű ez idő tájt egymás írásképi (paleográfiai) változata volt. A *v* betűjellel Anonymus általában véve is ritkán élt: egy átfogó, az *u* ~ *v* és digráfjaik gesztabeli előfordulásaira fókuszáló elemzésből az derült ki, hogy a vizsgálatban számba vett összes *u, v* előfordulásnak mindössze 5-6%-át teszi ki a *v* jelölés, tehát használata a geszta magyar nyelvű szórványaiban marginálisnak mondható (vö. TÓTH 2022: 419 [1. ábra]).

A geszta helyesírásának jellemzői persze nemcsak önmagukban nézve hordoznak információkat (noha ez sem lényegtelen), hanem még beszédesebbé válnak akkor, ha tágabb kontextusba ágyazva értékeljük őket. Ezt a tágabb kontextust esetünkben nyilvánvalóan a gesztával egykorú (kortárs) nyelvemlékek jelentik. Egyes helyesírási megoldásokat a gesztában és más forrásokban összevetve például azt figyelhettük meg, hogy a geszta helyesírása nem a kortárs oklevelekkel, hanem – bizonyos jegyeiben legalábbis – a Halotti beszéddel mutat rokon vonásokat (vö. TÓTH 2021: 16 [10. ábra] és 18 [13. ábra]). Ennek hátterében én magam a közös műfaji sajátosságokat gyanítottam: azt tudniillik, hogy a geszta éppen úgy szépirodalmi alkotás, mint a Halotti beszéd, az oklevelek ezzel szemben jogi célú és tartalmú iratok. Az előbbiek szerzőire más típusú műveltség lehetett jellemző még akkor is, ha éppenséggel nótáriusi feladatokat is elláttak a kancelláriában (vö. TÓTH 2021: 21).[2]

Az azonban, hogy a két nyelvemlék fentiekben jelzett „rokonsága" meglehetősen viszonylagos, rögtön nyilvánvaló lesz, ha bennük az *u, v* betűk hangértékének megoszlását is megnézzük (lásd ehhez TÓTH 2022: 425–426 [főleg: 6. ábra]).

[2] Itt érdemes utalnunk még egy körülményre. BENKŐ LORÁND Anonymust „nagy tudású, magasan képzett értelmiséginek láttatja, aki társadalmi kapcsolatai és talán származása révén is mélyen be volt ágyazva kora társadalmának nagy hatalmú, vezető rétegébe" (HOFFMANN 2022: 32). Ahogyan azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy Anonymus korában a szépirodalom és a történetírás nemigen vált el egymástól élesen, s mi más lehetne ennek legragyogóbb példája, mint maga a Gesta Hungarorum.

Ennek legfőbb tanulságaként azt fogalmazhatjuk meg, hogy míg a Halotti beszéd és könyörgés lejegyzője jó fonetikai érzékkel és helyesírási tudatossággal igyekezett különbséget tenni az *u* és a *v* betűjelek használatában, Anonymus gesztájában az *u* jel (a digráfokat is figyelembe véve) 94%-os fölényben van a *v* jellel (és egyetlen, *vv* digráfjával) szemben. A két nyelvemlék között tehát az *u, v* jelek használatában nem vagy csak alig mutatkozik jelölésbeli hasonlóság. Azt azonban, hogy mindez azzal lenne összefüggésben, hogy a geszta korábbi a Halotti beszédnél (amire a szakirodalomban történtek utalások), nyilvánvalóan nem jelenthetjük ki, ennek igazolására ugyanis nemcsak mélyebb és több szinten végzett helyesírás-történeti elemzések szükségesek (ennek egy lehetséges metódusáról lásd TÓTH 2021: 22–23), de nyelvtörténeti vizsgálatainkat a hangjelölésen túlmutató, szélesebb bázisra is kell helyeznünk.

A geszta helyesírásának szélesebb értelemben vett vizsgálatához támpontot és egyfajta kritériumrendszert jelenthetnek az alábbiak.

Egy-egy szórványemlék (oklevél, geszta) helyesírás-történeti jellemzésekor a bennük lévő magyar nyelvű szórványok mellett a latin nyelvű alapszöveg betű – hang kapcsolataira is figyelmet kell fordítanunk.

A nyelvemlékek műfaji sajátosságait, létrejöttük céljait azért fontos a helyesírás-történeti vizsgálatok során is figyelembe venni, mert ezek a körülmények bizonyos tekintetben és mértékig szintén hatással lehettek a helyesírásukra.

A helyesírási kérdések mérlegelésekor az írásváltozatokban feltűnő adatokra érdemes külön is figyelmet fordítani, mert nemcsak helyesírási, hanem hangtörténeti, sőt még akár fonológiai jelenségekre is utalhatnak.

A helyesírás-történeti jelenségek között jó néhány olyan akad, amelyek pontos feltárásához és változásaik nyomon követéséhez nagyobb időintervallumot átfogva érdemes a vizsgálatainkat végezni. Azaz: a nyelvemlékek – így Anonymus gesztája – egyes betűinek hangértékeit akkor tisztázhatjuk megnyugtatóan, ha azt tágabb helyesírás-történeti kontextusba ágyazva értékeljük.

(E szempontok részletesebb kifejtését lásd TÓTH 2022: 426–429.)

3.2. Hangtörténet. A helyesírás-történetnek szoros összefonódásai vannak a hangtörténettel, annak pedig a nyelvjárástörténettel. E kapcsolatok illusztrálására két jelenséget emelek ki a geszta nyelvtörténeti sajátosságai közül.

Az előzőekben, az *u, v* jelek hangértékei kapcsán láttuk a tővégi magánhangzós *cas**u**, zen**u**holm**u**, ousad**u**nec, ed**u**nec* helynévi és személynévi említéseket. A példákban a rövid (és felső nyelvállású) magánhangzós olvasatot nemcsak a geszta szokásos hangjelölési tendenciái alapján mondhatjuk biztosra, hanem a véghangzói státusz miatt is, hiszen ebben a pozícióban a korai ómagyar kor első évszázadaiban (e hangok eltűnéséig) felső nyelvállású rövid magánhangzók álltak. Az olvasatok, a korabeli hangzós forma megadásához a hangtörténeti ismeretek tehát elengedhetetlenek.

A geszta magyar nyelvű szórványai között nagy számban találunk tővégi magánhangzót tartalmazó alakokat. Ha e szövegrészen túllépünk, és a geszta teljes szövegét tekintjük, a következő szórványok (helynevek, köznevek és személynevek) jelennek meg tővéghangzós alakban. Helynevek: *boda(c)tu* [bodaχtu], *bulhadu* [bu/olχádu], castrum *borsu* (2 adat) [bo/arsu], portum *beuldu* (2 adat)

[bëü/őldü], *dentu*moger (5 adat) [dëntümo/agyer], *ecilburgu* (3 adat) [ecilburgu], *erdeuelu* [erdëü/őelü/v], *geuru* [gyëü/őrü], castro *hungu* [χungu], *casu* [kȧ(c)su], *loponsu* (2 adat) [lo/apo/an(c)su], mõtem *pacoztu* [pákosztu], in campo *peÿtu* [pëitü], *saru* [sȧru], *(a)sat(or)holmu* (2 adat) [sátorχo/almu], *surcusar* [su/orkusár], castr(v)m *zobolsu* [szo/abol(c)su], *zobolsu* (17 + 2 latin esetvégződés) [szo/abol(c)su], *zeguholmu* [szëgüχo/almu], castrum *scereducÿ* [szeredü/öci], *zeremsu* (3 adat) [szerem(c)sü], *zenuholmu* [szënüχo/almu], castrum *thosu* [to/asu], forum *thosu* [to/asu], *turu* [turu]. – Köznevek: *almu* [álmu], *hetumoger* (8 adat) [χetümo/agyer], *mogery* [mo/agyeri], *(a)zerelmu* [szerelmü]. – Személynevek: *Bocsu* (2 adat) [bo/aksu], *borsu* (13 + 1 latin esetvégződéssel) [bo/arsu], *Botondu* [botondu], *edunec* (2 adat) [edü(nek)], *eculsu* [ekü/öl(c)sü], *eleudunec* [elëü/ődü(nek)], *emesu* [eme(c)sü], *Etu* (4 adat) [etü], *caroldu* [karoldu], *cūdunec v. cēdunec* [kü/öndü(nek) v. këndü(nek)], *Cundu* [kü/öndü], *lelu* (18 adat) [lëlü], *menumorout* (32 adat) [mënümo/arout], *ousadunec* [oucsádu(nek)], *Oundu* (3 adat) [oundu], *oundunec* [oundu(nek)], *eudu* (2 adat) [ëü/ődü], *eudunec* [ëü/ődü(nek)], *vrsuuru* [ü/örsüuru], *usubu* (4 adat) [ü/ösübű/ő], *usubunec* [ü/ösübű/ő(nek)], *usubuu* (14 adat) [ü/ösübű/ő], *vsubu* (2 adat) [ü/ösübű/ő], *vsubuu* (8 adat) [ü/ösübű/ő], *saroltu* [saroltu], *zolocu* [szo/alóku], *zoloucu* (3 adat) [szo/alouku], *zuardu* (8 + 1 latin esetvégződéssel) [szuárdu], *Zvardu* [szuárdu], *tasu* [tasu], *thosu* (10 + 1 latin esetvégződéssel) [to/asu], *Tosu* (6 adat) [to/asu], *Tosunec* [to/asu(nek)].

Ezekkel kapcsolatban több körülményt is mérlegelnünk kell, amelyek a geszta nyelvtörténeti megítélését s benne a hangtörténeti helyzetképének a megrajzolását tovább bonyolítják.

Egyrészt: már utaltam rá az előzőekben, hogy Anonymus munkája nem eredetiben maradt az utókorra, hanem a 13. század második felében, végén készült másolatban (vö. BENKŐ 1996: 224). Ezáltal pedig a szövege több kéz nyomát is magán viselheti, és ebből adódóan kronológiai tekintetben is több rétege lehet.

Másrészt: azt is szem előtt kell tartanunk, hogy Anonymus a magyar honfoglalás történetét írja meg, s munkáját minden létező eszközzel igyekszik hitelesnek feltüntetni. Ennek érdekében nyelvi szempontból is archaizál, részben bizonyára általa ismert oklevelekre támaszkodva (amelyek egyébként a geszta névigényének kielégítésében is a forrásai lehettek).

Minden bizonnyal ennek az archaizáló törekvésnek a jelentkezését láthatjuk a szabad tővégi magánhangzók nagyfokú használatában is. Noha Anonymus korában egyes szavak végén még éppenséggel állhattak véghangzók, ezek jelenléte olyan mértékű, mint amit a gesztában tapasztalunk, nyilvánvalóan nem lehetett. Nem véletlen, hogy például a Halotti beszédben sincs egyetlen tővéghangzós szóalak sem, noha ezek természetesen toldalékok előtt megjelennek (még olyan esetekben is, ahol ma már csonka tő áll a toldalék előtt: *halal**u**t, rez**e**t* – ezeket nevezte legutóbb SZENTGYÖRGYI RUDOLF egy előadásában igen találó terminussal „bentragadt" véghangzóknak). Néhány véghangzós adat ugyanakkor a korszak okleveleiben is fel-feltűnik: az 1211. évi Tihanyi összeírásból például *Kék* település nevének *Keku* [këkü] alakja vagy a *Ruozlicou* [ruoszliku], *Hoyoholmu* [χo/ajóχo/almu] helynevek idézhetők többek között erre példaként.

Ezek a tényezők persze nem vonják kétségbe a gesztának mint nyelvemléknek a jelentőségét, és nem lehetetlenítik el a nyelvtörténeti, azon belül a hangtörténeti célú hasznosítását, de feldolgozása nagyobb körültekintést követel meg a vizsgálatot végző kutatótól – mert e jelenségek némelyike a szimbolikus réten ugyan, de a kerítésen (azaz a közvetlen megtapasztalhatóság határain) túl van.

3.3. Nyelvjárástörténet. Azt pedig, hogy a hangtörténeti jellemzők miképpen állnak kapcsolatban a nyelvjárás-történeti ügyekkel, az itt kiválasztott szövegrész *egur, zepus* szórványai is mutatják. Jelenlegi tudásunk szerint a korai ómagyar korban is voltak (lehettek) labializáló és illabializáló nyelvjárásaink: az előbbiekben például a *szem* szó *szöm*-nek hangzott, a *telek* meg *telök*-nek; az utóbbiakban pedig például a *köz,* a *völgy,* a *föld* szó *këz, vëlgy, fëld* hangalakú volt. Noha vannak a gesztában olyan szórványok, amelyek későbbi-mai labiális alak helyén illabiális formát mutatnak (pl. *gemelsen*), ezek kivételesnek, szórványosnak tűnnek, és jóval gyakrabban tapasztaljuk azt, hogy labiális magánhangzóval állnak olyan nevek, amelyek későbbi-mai köznyelvi formája illabiális magánhangzót tartalmaz: pl. Trencsén *trusun* [trü/öcsü/ön] formája, Hímesudvar *hymusuduor* [hímü/ös-] alakja, vagy Szeredec várának neveként a *scereducy* [szeredü/öci] alak; és hogy személynévi példát is említsünk: a gesztában sokszor felbukkanó Velek vezér nevének *ueluc* [velü/ök] lejegyzésű formája is e körbe tartozik. Csakúgy, mint a 32. fejezetbeli Eger, Szepes nevek *egur* [egü/ör] és *zepus* [szepü/ös] adata.

Ezeket az adatokat látva az a kérdés vetődik fel, hogy az *ö*-ző alakok vajon a lejegyzőjüknek, P mesternek a nyelvjárási sajátosságaiként értékelhetők-e (lásd ehhez BENKŐ 1996: 229–230), vagy más lehetőséggel is érdemes számolnunk. BENKŐ LORÁND – főleg az ún. hangsúlytalan *ö*-zést illetően – azt vetette fel több írásában is (pl. 2003: 151–160), hogy egyfajta születőben lévő írásnorma megjelenéseként is értelmezhetjük ezt a jelenséget, s ennek értelmében az *ö*-ző alakoknak magasabb presztízsérték tulajdonítható. Ezzel a szemponttal HOFFMANN ISTVÁN szerint a korai ómagyar korra vonatkozóan más típusú források esetében is érdemes fokozottan számolni (2022: 31).

3.4. Normatörekvések. A normatörekvések nyomai a geszta más szintjein is megjelennek. A szövegbe illesztési eljárások és jórészt azzal összefüggésben a latinizálások kérdése egy jó ideje jelen van már az okleveles források latin anyaszövegének és a magyar nyelvű helynévi szórványoknak a viszonyát vizsgáló írásokban (lásd pl. HOFFMANN 2004; SZENTGYÖRGYI 2010; SZŐKE 2013, 2015; stb.). Azt, hogy ezekkel a megoldásokkal nemcsak az oklevelek, hanem az elbeszélő történeti munkák szerzői is éltek, az itt kiválasztott szövegrész is mutatja.

Az oklevelek jellegzetes szövegbe illesztési eljárásai közül többet a geszta e helyén is megfigyelhetünk: a) a megnevezőszós szerkezet ragyogó példáját nyújtja az „a loco illo, qui nunc d i c i t u r *casu*" ('attól a helytől kezdve, melyet most *Kács*-nak mondanak'), illetve az „ad caput eiusdem fluminis castrum construxit, quod nunc *castrum ursuur* n u n c u p a t u r" szövegrészlet ('annak a folyónak a forrásánál várat épített, amelyet most *Örsúr várá*-nak hívnak'); b) a magyar helynév előtt latin fajtajelölő lexéma segíti – a nyelvváltást megkönnyítve – a magyar névnek a latin szövegbe illesztését: pl. ad fluuium *naragy,* ad

fluuium *egur,* a fluuio *ystoros,* ad castrum *purozlou,* ad fluuium *zogea,* ad siluam *matra,* ad siluam *zepus.*

A szövegbe illesztés speciális esetének tarthatjuk a latinizálást is: itt például a nagyobb vizek nevei *(Tisza, Körös)* latin megfelelőjükkel kerültek be a szövegbe: *thyscia, grisio.*

A két nyelv közötti mozgás, a nyelvváltás azonban nem minden esetben megy zökkenőmentesen, néhol az egyébként kiváló szerző (vagy esetleg a másoló) is megtéved: ezt jelzik azok az esetek, amelyekben a magyar név nemcsak a latin prepozíció révén, hanem emellett magyar határozóraggal is ellátva illeszkedik be a mondatstruktúrába (sajátos nyelvi redundanciát eredményezve): pl. „ubi etiam dedit terram magnam *ousadunec* patri *ursuur*" ('Árpád itt nagy földet adott *Ócsádnak,* Örsúr apjának.'), illetve „Tunc dux arpad in silua matra dedit terram magnam *edunec* et *edumernec*" ('Akkor Árpád vezér nagy földet adott *Ednek* és *Edöménnek* a Mátra-erdőben').

A szövegbe illesztési eljárások kérdése (amelyek anonymusi megoldásait BENKŐ LORÁND is elemezte: 1998: 85–87, 2003: 71) egyébként azt a fontos szempontot is előhozza, amit nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy tudniillik az egyes szórványokat nem a szövegből kiszakítva kell elemezni, hanem annak a forrásnak a szerves részeként, amelyben feltűnnek, mert a szövegkörnyezet (a latin anyaszöveg és a környező magyar szórványok) vizsgálata az adott nyelvi elem összefüggéseit is jobban megvilágíthatja.

3.5. Morfématörténet. A magyar szórványok latin szövegbe illesztésének utolsó példái pedig már át is vezetnek bennünket a morfématörténet területére. Bizonyos típusú morfológiai eszközök vizsgálata ugyanis természetesen a szórványemlékek alapján is lehetséges, noha itt már erősen korlátozottak a nyelvtörténet lehetőségei. E forráscsoport alapján is tanulmányozható ugyanakkor például a helynevek és a személynevek létrehozásában szerepet játszó képzők problematikája: mint az itteni fejezetben is pl. a *nara-gy, ystoro-s* helynevekben, illetve az *arpa-d, ousa-d(u)* személynevekben szereplő morfémáké; vagy a geszta más részeiről a folyamatos melléknévi igenévképző: *umus-ou(er);* az E/3. személyű birtokos személyrag: *ketelpotoc-a, sobamoger-a,* vagy éppen a fosztóképző: *teteu-etlen* stb. történetéhez is találunk a gesztában (és általában a szórványemlékekben) jól használható és informatív adatokat.

Olykor pedig szerencsés véletlennek, a gesztaíró (vagy -másoló) hibázásának, figyelmetlenségének köszönthetően olyan morfémákra vonatkozóan is nyerhetünk információkat az adatokból, amelyekre pedig – a forrás jellegéből és a benne szereplő magyar nyelvű elemek mintegy metanyelvi helyzetéből adódóan – nem is számíthattunk. Az előzőekben már előhoztuk az *ousadu-nec,* illetve az *edu-nec* és *edumer-nec* személynévi adatokat, amelyekben a részeshatározó ragját láthatjuk három ízben is megjelenni. Az adatok egyértelmű bizonyítékát adják annak is, hogy ez a rag ekkoriban még egyalakú, *-nek* formájú volt, ez járult a mély hangrendű tövekhez is, s a *-nak* változat a nyelvtörténetnek csak egy későbbi időszakában alakult ki. (Igencsak feltűnő, hogy ezzel a raggal álló adatok – ugyanezen hibából adódóan – másutt is fel-felbukkannak a gesztában.)

3.6. Szótörténet, névtörténet. A szó- és névtörténetnek a geszta magyar nyelvű szórványai, sőt nemegyszer még a latinul álló helyjelölő szerkezetek is fontos forrásai.

a) Az *ostor* szónak például az első adatát éppen Anonymus gesztájának *Ystoros* [istoros] vízneve szolgáltatja, ezt követően majd csak a 14. század utolsó évtizedéből adatolható a lexéma (TESz.). Első szótagi *i* magánhangzóját az etimológiai előzmény nem magyarázza (a szó alapnyelvi eredetű, és veláris első szótagi magánhangzót tesz fel az etimológiai szakirodalom, TESz., ÚESzWeb.), a további adatai között ugyanakkor találunk *estor* variánst is. A palatális magánhangzóval álló változatok – amelyek talán elhasonulás eredményei – a régi magyar nyelvben nyelvjárási formák lehettek, bár a mai nyelvjárásokból nem ismerünk ilyen alakokat (sem az ÚMTsz., sem a MNyA. nem közöl *istor* ~ *estor* adatokat). Efféle variánsokat ugyanakkor más szavak kapcsán is megfigyelhetünk: például a szó eleji mássalhangzó-torlódást előtéthanggal megszüntető feloldás eseteiként többek között az *iskola* ~ *eskola* ~ *oskola* (< lat. *schola*) közszó vagy az *Izsdala* ~ *Ozsdola* (< szl. *Ždala*) helynév példájában (ezekhez és további példákhoz is vö. KENYHERCZ 2013).

b) Fentebb már említettük, hogy a geszta helynévi adatai a honfoglalás korára vonatkozóan semmilyen történeti forrásértékkel nem bírnak, Anonymus saját korának viszont éppen olyan hiteles tanúi, mint az oklevelek helynévi szórványai; s éppen úgy a történeti helynév-rekonstrukció módszerével tárhatók fel a leghitelesebben, mint az oklevelek (pontosabban mint a másolatban ránk maradt oklevelek) helynévi adatai (lásd ehhez módszertani tekintetben TÓTH 2023).

BENKŐ LORÁND azt is kiemelte, hogy még a latinul említett megnevezések mögött is érdemes gyanítani és keresni a magyar nyelvű megfelelőket. Ő maga például „bravúros nyomozással" mutatta be, hogy a latin *civiles* mögött a *Polgár* településnév rejlik (2003: 187–191). De a 46–47. cap.-ban említett „ad *centū montes*" és „uersus *centū montes*" latin kifejezések ténylegesen létező magyar *Százhalom* megfelelőjéről (Fejér vm.) is tanúskodnak már néhány évtized múlva írott adatok, igaz, Kézainak az Anonymus gesztájához műfajában közel álló krónikájából: 1282–1285: *Zazholm* (SRH. 1: 149).

c) A gesztabeli személynevek forrásértéke Anonymus korára vonatkozóan sem közelíti meg a helynevek forrásértékét. Színes fantáziáját, írói vénáját a Magiszter a történetmesélés alkalmával leginkább a honfoglalás korának hús-vér szereplőkkel való benépesítse során csillantja meg. A szóbeli hagyományból és a rendelkezésére álló bizonyára csekélyke írásos forrásból olyan nagy számú szereplőgárda, mint amilyen a gesztában megjelenik, nem kerülhetett ki semmiképpen sem: a szereplők jó része kétségkívül Anonymus teremtménye (vö. BENKŐ 1998, 2003, 2009 több helyén, illetve HOFFMANN 2022: 32). E személyek és neveik megteremtéséhez viszont kiváló alapanyagul szolgáltak a gesztaíró számára a helynevek, melyek között igen tekintélyes hányadot tesznek ki a személynévből formáns nélkül alakult névformák. Ezek a helynevekből kreált személynevek ugyanúgy a történeti hitelesítés eszközei voltak Anonymusnál, mint maguk a geszta helynevei. Nem véletlenül vezeti jellemző módon olyan vidékekre honfoglaló hőseit, ahol a nevükkel megegyező helynevek találhatók (vö. pl. BENKŐ

1998: 11–17). Ezt a szokásos névösszefüggést látjuk a 32. fejezet *Pata* személyneve kapcsán is. Pata a geszta szövege szerint ugyanis a Mátra erdejében („in silua *matra*") épít várat, éppen ott, ahol *Pata* település fekszik (vö. 1234/1243: *Patha,* Gy. 3: 123, a mai Gyöngyöspata).

3.7. Anonymus-enciklopédia. A geszta személynévi és helynévi adatainak teljes körű nyelv- és névtörténeti elemzését, az ezekkel kapcsolatos szakirodalmi megállapítások összefoglalását és értékelését a legcélszerűbben egy ún. Anonymus-enciklopédia keretében látom elvégezhetőnek. Ennek jellegét a *Pata* szócikkén keresztül mutatom be. Enciklopédiának, és nem szótárnak nevezem, mert minden olyan információt igyekszem benne rögzíteni, ami az adott anonymusi szórványról – legyen az regényes vagy tudományos ismeretanyag – tudható: részint a geszta szövegéből (magától Anonymustól); részint a tudományos kutatásokból.

Pata (szn, 1) *pota* [po/ata] – „Tunc dux arpad in silua matra dedit terram magnam edunec et edumernec ubi postea *pota* nepos eorum castrum construxit." (32. cap. 17. sor). 'Akkor Árpád vezér nagy földet adott Ednek és Edöménnek a Mátra-erdőben, ahol az unokájuk, *Pata,* később várat épített." (Pais 1975: 106). – *Pota* a gesztában kun származású, *Ed* vagy *Edumen* unokája, esetleg unokaöccse (neposa), aki a geszta szövege szerint a Mátrában *(in silua matra)* épített várat. *Pata* nem történelmi személy, de Kézai krónikájában ugyancsak szerepel: *Pata* per Comanos de genere Aba. A későbbi krónikák (Ákos mester és Kézai krónikája) a Győr nemzetség kapcsán szólnak nyugatról jött *Pot* ~ *Poth* advenákról, ezek azonban – még ha a német származásuk a legújabb kutatások szerint erősen kérdéses is – aligha lehetnek kapcsolatban Anonymus kun szereplőjével. A *Pot* ~ *Pat* nevet viselő Győr nembeliek legjelentősebb alakja egyébként éppen Anonymus korában, a 12–13. század fordulóján élt, és 1209–1212 között a nádori főméltóságot töltötte be. – A *Pata* névforma személynévként a hazai forrásokban gyakran előfordul: 1211: *Pota* (PRT. 10: 511), 1214/1550: *Pata* (VárReg. 327), és az ómagyar korban hatalmas névcsaládot alkot, sok származéknévvel: vö. pl. 1086: *Potu* (DHA. 251), 1210: *Potus* (ÁÚO. 1: 100), 1211: *Pot* (PRT. 10: 510), 1221/1550: *Potham* [acc.] (VárReg. 103), 1229: *Potov* (ÁÚO. 6: 476), 1299: *Potouch* (ÁÚO. 10: 358). E nevek némelyike aztán helynevekben is megjelenik: vö. pl. [1018]: *Παταδί* (DHA. 85), 1086: *Potu* (DHA. 251), 1270: *Potos* (Gy. 1: 615), 1289/1467: *Poton* (ÁÚO. 4: 344), 1360: *Potou* (DHA. 168). A *Pata* személynevet Anonymus korábbi forrásból is meríthette, de sokkal valószínűbb, hogy helynév alapján alkotta meg: ehhez az a *Pata* településnév szolgált alapul, amely éppen ott, a Mátra aljában fekszik, ahová P mester *Pota*-t vezeti (vö. 1234/1243: *Patha,* Gy. 3: 123, a mai *Gyöngyöspata* Pásztó és Gyöngyös között; a név egyébként a *Pataj* településnévvel is összetartozik etimológiailag; vö. *Dunapataj*). Anonymus Ed és Edumen nemzetségének, az Abáknak a Mátra alji birtokait tekintetbe véve és az ottani helyviszonyok alapján ruházta fel az unokát ezzel a névvel. – A *pota* formában lejegyzett név korabeli olvasata [pota ~ pata]. A *Pata* személynév (és a vele kapcsolatban álló más származéknevek) etimológiája bizonytalan: török

származtatása nem áll erős lábakon (magyarázták a török *pat* 'alámegy, alászáll' ige török *-a* képzős származékaként, esetleg a török *pat* ~ *bat* 'gyors, rövid' melléknévből), mert ezek az etimonok török személynevekként nem ismertek. A név német eredete is felvetődött, ami nem zárható ki, tekintettel ilyen néven szereplő későbbi német jövevényekre, de a magyar névcsalád nagysága és koraisága belső eredetet sejtet.
IRODALOM: ÁSz.; FNESz.; MELICH 1930: 125; PAIS 1939: 35 kk.; PAIS 1975: 160; BENKŐ 1998a/1: 21, 25–26; BENKŐ 1998a/3: 54–55, ZSOLDOS 2021: 52–54.

A szócikkek lényegében háromosztatúak.

Az első egység élén a címszó áll (egyfajta standard alakban), majd a filológiai információk következnek: az adott szórvány nyelvi státusa rövidítve (személynév, helynév vagy köznév), az előfordulások száma Anonymus gesztájában; illetve a betűhív forma (vagy formák) a lehetséges olvasatukkal együtt. A szövegközlés egyetlen előfordulás esetében teljesnek mondható, több előfordulás esetén egy-két példát idézek csak (zárójelben megadva a fejezet és a sor számát a hasonmás kiadásban), majd a szövegrészlet magyar fordítását PAIS DEZSŐtől.

A második egység tartalmazza azokat az ismereteket, amik a geszta szövegéből megtudhatók.

A harmadik részben egyrészt az adott nyelvi elem valós személynévi és helynévi előfordulásairól, azaz a tulajdonnévi rendszerkapcsolatairól esik szó; másrészt pedig az etimológiai, nyelvtörténeti magyarázat olvasható. A szócikkeket az irodalom zárja; magában a szócikk főszövegében viszont (a forrásközlések kivételével) nem adok meg hivatkozásokat: ez a megoldás is az enciklopédikus jellegből adódik.

3.8. Anonymus névmagyarázatai. Anonymus kivételes nyelvi érzékenységét, ismeretanyagát nemcsak az általa konstruált személyek és személynevek jelzik, hanem az itt-ott felbukkanó, egyik-másik névhez fűzött névmagyarázatai is: ezek hol szláv, hol latin, hol pedig magyar nyelvi ismereteken alapulnak. Részben éppen ezeket látva írja egy helyütt BENKŐ LORÁND, hogy „a magyar nyelvtudomány kezdeteit bízvást visszavihetjük a felvilágosodás koráig, sőt nem is nagy erőltetéssel Sylvester Jánosig, vagy már némi túlzással akár Anonymusig" (1969: 45).

Egy ilyen névmagyarázatra az itt kiindulópontként vett 32. fejezetben is ráakadunk. Miután elmesélte, hogy Árpád földet adományozott Ednek és Edöménnek a Mátra erdejében, ahol az unokájuk, Pata várat épített, Anonymus még egy családi kapcsolatot előhoz: „ex quorum etiam progenie longo post tempore rex *samuel* descendit, qui pro sua pietate *oba* uocabatur", azaz 'Az ő sarjadékukból származott hosszú idő után Sámuel király is, akit kegyességéért *Abá*-nak hívtak'. Az *Aba* név itt tehát mint a kegyesség *(pietas)* megtestesítője szerepel, s ezt a jelentést BENKŐ LORÁND szerint a gesztaíró latin tudása alapján a latinban kell keresni (1998: 36). Anonymus a latin *abbas* középlatin *abba* változatával (aminek volt rövid *b*-s variánsa is) azonosíthatta a személynevet, s az egyházi latin szó 'atya, pap, szerzetes' jelentéséből kiindulva a *pietas* a szerzetesi értelemben vett jámborságra, kegyességre utal. E királyunk nevét egyébként csak Anonymus hozza

ilyen (kedvező) jelentéstani összefüggésbe, ami abból adódhat, hogy talán közeli kapcsolatban állhatott a nemzetséggel (amelynek egyébként éppen a Mátra aljában voltak a fő birtokai).

Ezek a személyes összefonódások azonban már jócskán túl vannak azon, amit a tudományos megismerés eszközeivel megnyugtató módon feltárhatunk. Arról ugyanis, hogy ki is volt az ismeretlen mester, kikhez milyen személyes kapcsolatok fűzték, mely nemzetségek érdekeit igyekezett az írás hitelesítő erejével segíteni, legfeljebb csak sejtéseink lehetnek még a geszta szerteágazó elemzésének elvégzése után is, ám ezeket a részleteket – mintegy a homályba burkolózó dombon túli világ részeként – nincs esélyünk megismerni. Hogy is mondta Zsoldos Attila? „És ezt tudomásul kell vennünk."

Kulcsszók: Anonymus, Gesta Hungarorum, nyelvtörténet, névtörténet, Anonymus-enciklopédia.

Hivatkozott irodalom

ÁSz. = FEHÉRTÓI KATALIN 2004. *Árpád-kori személynévtár. 1000–1301.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

ÁÚO. = *Árpádkori új okmánytár 1–12.* Közzé teszi WENZEL GUSZTÁV. Pest (később Budapest), 1860–1874.

BENKŐ LORÁND 1969. A szintézisek szerepe a magyar nyelvtudományban. *Nyelvtudományi Értekezések* 65: 41–65.

BENKŐ LORÁND 1996. Anonymus élő nyelvi forrásai. In: KOVÁCS LÁSZLÓ – VESZPRÉMY LÁSZLÓ szerk., *A honfoglaláskor írott forrásai.* Balassi Kiadó, Budapest. 221–247.

BENKŐ LORÁND 1998. *Név és történelem. Tanulmányok az Árpád-korról.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

BENKŐ LORÁND 1998a./1. Helynév – személynév – történés korrelációjának szerepe P. magiszter munkamódszerében. In: BENKŐ LORÁND, *Név és történelem. Tanulmányok az Árpád-korról.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 11–27.

BENKŐ LORÁND 1998a./3. Anonymus „kunjainak" személynevei. In: BENKŐ LORÁND, *Név és történelem. Tanulmányok az Árpád-korról.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 40–57.

BENKŐ LORÁND 2003. *Beszélnek a múlt nevei. Tanulmányok az Árpád-kori tulajdonnevekről.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

BENKŐ LORÁND 2009. *A Szovárd-kérdés. Fejezetek egy ómagyar nemzetség történetéből.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

DHA. = *Diplomata Hungariae Antiquissima. Vol. I.* Redidit GYÖRFFY GYÖRGY. Budapest, 1992.

FNESz. = KISS LAJOS 1988. *Földrajzi nevek etimológiai szótára 1–2.* Negyedik, bővített és javított kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Gy. = GYÖRFFY GYÖRGY 1963–1998. *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza 1–4.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

HOFFMANN ISTVÁN 2022. Benkő Loránd, az Anonymus-kutató. *Magyar Nyelv* 118: 28–35. https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2022.1.28.

KENYHERCZ RÓBERT 2013. *A szókezdő mássalhangzó-torlódások az ómagyar korban. A helynevek hangtörténeti forrásértéke.* A Magyar Névarchívum Kiadványai 28. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.

MELICH JÁNOS 1930. X–XIII. századi német tulajdonneveinkről. *Magyar Nyelv* 26: 124–125.

MNyA. = DEME LÁSZLÓ – IMRE SAMU szerk., *A magyar nyelvjárások atlasza 1–6.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1968–1977.

PAIS DEZSŐ 1939. *A veszprémvölgyi apácák görög oklevele mint nyelvi emlék.* A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 50. Budapest.

PAIS DEZSŐ 1975. *Anonymus Gesta Hungarorum.* Fordította PAIS DEZSŐ, bevezetéssel, jegyzetekkel és térképpel ellátta GYÖRFFY GYÖRGY. Magyar Helikon, Budapest.

PRT. = ERDÉLYI LÁSZLÓ – SÖRÖS PONGRÁC szerk. 1912–1916. *A pannonhalmi Szent Benedek-rend története 1–12.* Stephaneum, Budapest.

SRH. = SZENTPÉTERY IMRE szerk. *Scriptores rerum Hungaricarum 1–2.* Budapest, 1937–1938.

SZENTGYÖRGYI RUDOLF 2010. Helynevek beillesztése korai latin nyelvű okleveleink szövegébe. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 5: 33–45.

SZŐKE MELINDA 2013. A latin szöveg és helynévi szórvány kapcsolata. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 9: 57–76.

SZŐKE MELINDA 2015. *A garamszentbenedeki apátság alapítólevelének nyelvtörténeti vizsgálata.* A Magyar Névarchívum Kiadványai 33. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.

TESz. = BENKŐ LORÁND főszerk. 1967–1976. *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára 1–3.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

TÓTH VALÉRIA 2021. Szempontok Anonymus gesztájának helyesírás-történeti feldolgozásához. *Magyar Nyelvjárások* 59: 5–26. https://doi.org/10.30790/mnyj/2021/01.

TÓTH VALÉRIA 2022. Módszertani megjegyzések Anonymus gesztájának helyesírás-történeti elemzéséhez. In: FORGÁCS TAMÁS – NÉMETH MIKLÓS – SINKOVICS BALÁZS szerk., *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei XI.* Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szeged. 417–430.

TÓTH VALÉRIA 2023. Anonymus Gesta Hungarorumának Veszprém megyei kötődésű szórványai. *Magyar Nyelvjárások* 61: 959–973. https://doi.org/10.30790/mnyj/2023/74.

ÚESzWeb. = *Új magyar etimológiai szótár – online kiadás.* Szerk. GERSTNER KÁROLY. ELKH Nyelvtudományi Kutatóközpont, Budapest. http://uesz.nytud.hu. (2023. 07. 24.)

ÚMTsz. = B. LŐRINCZY ÉVA. főszerk. 1979–2010. *Új magyar tájszótár 1–5.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

VárReg. = KARÁCSONYI JÁNOS – BOROVSZKY SAMU 1903. *Az időrendbe szedett váradi tüzesvaspróba-lajstrom az 1550-iki kiadás hű másával együtt.* Kiadja a váradi káptalan, Budapest.

ZSOLDOS ATTILA 2021. Győr az Árpádok királyságában. In: HORVÁTH RICHÁRD szerk., *Győr története I. A kezdetektől 1447-ig.* Dr. Kovács Pál Könyvtár és Közösségi Tér, Győr. 47–84.

ZSOLDOS ATTILA 2023. Anonymus Gesta Hungaroruma mint történeti forrás. *Magyar Nyelv* 119: 271–284. https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2023.3.271

Anonymus' Gesta Hungarorum as a source for historical linguistics

Anonymus' *Gesta Hungarorum* represents a key source for Hungarian language history, providing us with information about the Hungarian language of the early 13th century. The paper outlines how gestas as a source type in general, and Anonymus' work in particular, may contribute to research in historical linguistics. Based on the text of chapter 32 of the gesta and the Hungarian language elements it contains, the paper focuses on the research opportunities for historical orthography, phonology and dialectology, the history of morphemes, common nouns and proper names, as well as the factors and criteria to be taken into account in these investigations. The paper also discusses the strive for norms and the encyclopedic processing of the Hungarian elements of the gesta.

Keywords: Anonymus, *Gesta Hungarorum,* language history, history of proper names, Anonymus encyclopedia.

TÓTH VALÉRIA
Debreceni Egyetem